

Людмила Цибулько

ОТТО ШЕЙБНЕР ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК ТРУДОВОЇ ШКОЛИ

Кінець XIX – початок XX століття характеризувалися новим рівнем розвитку промисловості, суспільних та економічних відносин. Це потребувало вдосконалення всіх галузей громадського життя та соціально-економічних інститутів, у тому числі й виховання. Промисловості були потрібні кваліфіковані робітники, які б могли працювати на складному технологічному обладнанні. Існуюча школа була авторитарною школою зубрячки. Вона не розвивала активність і самостійність у дітей, і її випускники були не в змозі застосовувати на практиці набуті теоретичні знання. Тому в розвинених країнах у кінці XIX століття були створені національні системи освіти, але й вони мали суттєві недоліки, подолати які можна було б реформуванням.

Саме в кінці XIX – на початку XX століття виникає низка педагогічних течій, які продовжували впливати на педагогіку і в XX столітті. Педагоги-реформатори прагнули створення такого виховного середовища, такої школи, таких методів, які б стимулювали розвиток вільної творчої індивідуальної особистості. Вони вимагали вільного розвитку здібностей кожної дитини, піддавши критиці гербартеріанську педагогіку, а вчителя хотіли бачити організатором самостійної діяльності учнів.

Німеччина на межі XIX–XX століть перетворилася на могутню індустріальну державу, і значні соціально-економічні зміни зумовили невідкладну зміну завдань в галузі освіти. Виникла необхідність удосконалення системи освіти, поліпшення підготовки молоді до праці в індустріальній галузі, перебудови системи виховання. Представники німецької педагогіки мали найбільший вплив на розвиток педагогічної теорії і практики в Європі. Серед реформаторських течій того часу великою популярністю користувалася теорія «громадського виховання» і «трудової школи». Вона була представлена Георгом Кершенштейнером (1854–1932). Школа, на думку Кершенштейнера, мала готувати «корисного» громадянина для самовідданого служіння державі, а для цього дитині треба допомогти знайти своє місце в житті, вибрати професію. І тому народна школа повинна була стати трудовою школою. Визначення трудової школи, як школи робітничо-технічної придатності, тісно пов'язане з Гуго Гаудігом (1850–1923) та Отто Шейбнером (1877–1961). Розширивши концепцію Кершенштейнера організації навчання на практично-предметному об'єкті, вони представили самостійну розумову роботу учня як визначальну форму діяльності.

Сьогодні особливої актуальності набуває вивчення і використання світового педагогічного досвіду; вивчення і аналіз педагогічної спадщини минулого; освоєння спадщини минулого є одним з джерел розвитку педагогічної науки. В історії педагогіки Західної Європи особливе місце посідають німецькі педагоги-реформатори та соціальні педагоги. У вітчизняній педагогічній пресі вже були публікації, присвячені дослідженню педагогічної діяльності та теоретичної спадщини К Вількера, Г. Гаудіга, А. Дістервега, Г. Кершенштейнера, К. Молленхаузера, П. Наторпа, Г. Ноля, А. Фішера. Але жоден дослідник ще не торкався педагогічної спадщини О. Шейбнера, педагога-реформатора, теоретика школи Г. Гаудіга.

Мета статті – розглянути зміст педагогічної діяльності О. Шейбнера та його внесок у розвиток шкільної педагогіки Німеччини і трудової школи зокрема.

Отто Шейбнер народився 7 вересня 1877 року в містечку Борна поблизу Лейпціга в родині редактора «Лейпцігського вісника». Після закінчення школи навчався в учительській семінарії, у 1898 році склав екзамен на посаду вчителя народної школи і почав працювати в Шварценберзі (Рідні гори).

У 1901 році Шейбнер був прийнятий на посаду вчителя до вищої школи для дівчат, об'єднаної з учительською семінарією, в Лейпцігу, якою керував відомий у майбутньому педагог-реформатор Гуго Гаудіг (1860–1923). З цього часу особистість Х. Гаудіга визначала практичну діяльність О. Шейбнера, їхня співпраця продовжувалася до смерті Гаудіга. З початком роботи в цій школі Шейбнер почав систематизувати і висловлювати свої погляди на трудову школу, і його по праву вважають теоретиком школи Гаудіга. З 1901 року він видавав журнал «Трудова школа» і, як редактор, мав значний вплив на дебати про трудову школу, що почалися в Німеччині. З 1911 року О. Шейбнер разом з А. Фішером, Г. Гаудігом та Е. Мойманом видавав «Журнал педагогічної психології та експериментальної педагогіки».

О. Шейбнер був одним з останніх, хто ще на початку ХХ століття працював з піонерами реформаторської педагогіки, хто писав, сперечаючись, і на практиці апробував свої нові ідеї. Він не належав до засновників цього руху, але був його супутником і співтворцем. Він був досвідченим практиком, шкільним учителем тілом і душею, але він завжди хотів бачити науку поряд із собою і ставив дослідження на службу покращення методів навчання та спілкування з дітьми.

З 1915 року Шейбнер паралельно з викладанням у вищій школі для дівчат займає посаду доцента в семінарії трудового навчання.

У 1922 році Шейбнер став старшим шкільним радником Тюрингії і професором педагогіки в університеті Йєни. В цей період за дорученням Берлінського центрального інституту виховання та навчання він читав лекції в різних регіонах Німеччини та поза її межами. Це сприяло тому, що його та Гаудіга розуміння трудової школи поширилося в колах учительства.

Слід зауважити, що, оскільки наробки Гаудіга були втрачені в період війни, існуючі й сьогодні доповіді Шейбнера є основним матеріалом про педагогічну роботу Г. Гаудіга.

Незабаром Шейбнер був призначений директором педагогічного інституту Йенського університету. З 1924 року він почав працювати над розробкою нової форми підготовки вчителя народної школи. Як директор педагогічного інституту, він насамперед піклувався про дидактичну підготовку студентів, майбутніх учителів.

У 1929 році О. Шейбнер зайняв посаду професора шкільної педагогіки/дидактики в педагогічній академії Ерфурта.

У 1911 році в Німеччині почалися дебати про основні принципи трудової школи. Їм передувала дискусія з питань ручної праці між Георгом Кершенштейнером та Гуго Гаудігом, що відбулася на I конгресі з проблем освіти молоді в Дрездені. Обидва говорили про заміну існуючої навчальної діяльності, коли учень мав усе повторювати за вчителем, творчою. Особливу модель, яку представив Гаудіг, було визначено як вільна розумова шкільна праця. Вона була придумана ним та колом його учнів і продемонстрована на практичних приладах. Основні положення цього методу сформулював Гаудіг, а Шейбнер погодився з ним по всіх пунктах. Що відрізняло його виклад від викладу Гаудіга – так це суцільний виклад проблем, ясність і практичне зображення. Так, психологічне обґрунтування і дидактичне осмислення методів Гаудіга були заслугою Шейбнера. На відміну від Кершенштейнера, який постійно шукав відношення шкільної роботи до професійного життя, а головною метою виховання вважав виховання корисного громадянина держави, Шейбнер вважав, що виховання громадянина є лише однією з цілей школи, і в будь-якому випадку в школі мають бути присутніми також професійне, сімейне, релігійне виховання та освіта.

У 1927 році побачила світ підбірка статей О. Шейбнера під назвою «Двадцять років трудової школи». Це найвідоміша книга педагога. Вона перевидавалася кілька разів і була досить популярною до 60-х років ХХ століття. В ній Шейбнер представив поширене педагогічне розуміння праці, яке було пов'язане з орієнтованим на дію навчанням, що давало учням простір для самостійної творчої діяльності. Методичний тип «вільної розумової шкільної праці» тут розроблений за Г. Гаудігом. Книга представляє читачеві трудову школу, якою вона стала на початок 20-х років ХХ століття і якою вона в основному була представлена серед учителів. Характер школи визначався самостійною діяльністю учня всередині робочого процесу. Учень діяв сам і вже більше не був об'єктом, з яким щось роблять. Учень не отримував у цій школі знань таким шляхом, як у традиційній школі. У трудовій школі учень вчився мистецтву самостійно планомірно рухатися до мети. Життя трудової школи було трудовим процесом, основними моментами якого були: поставити мету роботи, знайти засоби для досягнення мети, розподілити процес роботи на фази,

---

постійно орієнтуватися на мету під час роботи, долати перешкоди та страх.

Вчитель, за Шейбнером, має бути менше представником науки, а більше – організатором самостійної дитячої трудової діяльності. Відпрацювання техніки роботи має підтримуватися волею до праці та трудовими настроями, бо лише при одночасній дії «можу» і «хочу» формується особистість, здатна до вільної самостійної діяльності. Самостійна діяльність – це ключові слова методики школи майбутнього. Через самостійну діяльність школа стане трудовою школою, тобто такою, де самостійна діяльність учня є суттєвою, визначаючою характер школи, діяльністю.

Робочий процес, на думку Шейбнера, треба розглядати як фактор, що впливає на формування волі, характеру, почуттів, тобто на формування підростаючої особистості. Основна вимога цього процесу – самостійна діяльність учня: вчиться тут той, хто хоче. Трудова діяльність (робота) більше не прив'язана до школи, а продовжується дитиною добровільно вдома.

Шейбнер запропонував таку навчальну концепцію трудової школи:

1. Вчитель представляє відповідну техніку роботи, учні повторюють за ним.
2. Учні намагаються самостійно вирішити запропоновану їм проблему, а вчитель приєднується до них лише у випадку необхідності.
3. Робиться самоаналіз роботи, яку треба виконати (до або після її виконання, а, можливо, і в процесі роботи).
4. Трудові процеси, усвідомлені учнями, відпрацьовуються до швидкого виконання.
5. Учні застосовують засвоєні техніки роботи в нових проблемних галузях.

Самостійність вимагалася для всіх фаз трудових процесів. При постановці мети, при організації процесу праці, при просуванні до мети, при прийнятті рішень в критичних пунктах, при контролюванні процесу роботи та результатів, при підбитті підсумків учень мав бути самостійним. Вільна самостійна діяльність орієнтувалася на те, що індивідуум повинен приймати рішення не лише за усвідомленням обов'язків та необхідностей, а мати вибір між реальними дієвими альтернативами і сам може вирішувати, яку можливість реалізувати. Основну мету своїх реформаторсько-педагогічних зусиль О. Шейбнер, як і Г. Гаудіг, вбачав у розвиткові школи вільної розумової діяльності, яку тлумачили як «робітничо-технічна», і основними ознаками якої мали бути сильний акцент на технічну обізнаність у робочому плані школи та набуття учнями знань у вільній самостійній діяльності.

Отто Шейбнер пройшов шлях від учителя народної школи до професора педагогіки педагогічної академії. Він дав поширене педагогічне розуміння праці, яке було пов'язане з орієнтованим на дію навчанням. Педагог-реформатор наполягав на тому, що вчитель має бути насамперед організатором самостійної трудової діяльності учнів. Він був одним з

фундаторів принципу «вчити вчитися», який є актуальним і сьогодні. Шейбнер розробив нову форму підготовки вчителя народної школи, де пріоритет надавався дидактичній підготовці. Довгі роки він був редактором популярних у Німеччині педагогічних журналів.

Науково-теоретичний доробок О. Шейбнера був і є сьогодні найкращим представленням основних дидактично-методичних ідей, що призвели до програми трудової. Його роботи дають нам уявлення про трудову школу початку 20-х років ХХ століття. Вони, на нашу думку, варті вивчення і осмислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайченко І. В. Історія педагогіки. Навчальний посібник / І. В. Зайченко. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010.
2. Коваленко Є. І. Історія зарубіжної педагогіки / Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна. – К. : ЦНЛ, 2006. – С. 553.
3. Пискунов А. И. Теория и практика трудовой школы в Германии (до Веймарской республики) / А. И. Пискунов. – М. , 1963.
4. Цибулько Л., Новолаєва А. Гуго Гаудіг – «архітектор школи свободи» Німеччини. Зб. : Гуманізація навчально-виховного процесу (Спецвипуск 14) / Л. Цибулько, А. Новолаєва, Гуго Гауді. – Слов'янськ, 2014. С. 132–137.
5. Horn, Klaus-Peter. Die klassische deutsche Paedagogik zur Arbeitserziehung / Klaus-Peter, Horn. – Im Buch: Erziehungswissenschaft in Deutschland im 20. Jahrhundert. Leipzig, 2003.
6. Lexikon fuer Paedagogik. Freiburg in Breisgau, 1972.
7. Scheibner, Otto. Arbeitsschule in Idee und qestaltung / Otto, Scheibner, Heidelberg, 1962.
8. Suchland, Joachim. Wegbereiter einer neuen Schule. Die Paedagogik der quadigschule / Joachim, Suchland. Schaffhausen, 1978.